

ИЗВЕСТИЯ

списание на Икономически университет – Варна

<http://journal.ue-varna.bg>

ПОТРЕБЛЕНИЕ, ПРОИЗВОДСТВО И БЕЗОПАСНОСТ НА ХРАНИ И НАПИТКИ В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА COVID ПАНДЕМИЯ

Влади КУРШУМОВ¹
Радослав РАДЕВ²

¹ Катедра „Индустиален бизнес и логистика“, Икономически университет – Варна, България, e-mail: vl_kurshumov@ue-varna.bg

² Катедра „Стокознание“, Икономически университет – Варна, България, e-mail: r.radev@ue-varna.bg

JEL: Q020

Резюме

Ключови думи:

потребление, производство, безопасност, Ковид-19, храни и напитки

Научната цел на настоящата статия обхваща изследване и анализ на потреблението, производството и безопасността на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия с оглед извеждане на основни закономерности, тенденции и перспективи за смекчаване на пандемичните последици. При проведеното проучване е установено, че Covid пандемията оказва влияние върху потреблението и производството на храни и напитки в България. Потребителите преразпределят своите разходи към някои специфични храни и напитки. При производството затрудненията са свързани основно с необходимостта от бърза адаптация на персонала към новите условия на труд в пандемична обстановка. В пандемичните условия не е установено, че Covid-19 представлява сериозен риск за безопасността на храните и напитките, което е от съществено значение за потребителите. Получените резултати в изследването могат да бъдат полезни при бъдещи проучвания, свързани с ефектите на Covid пандемията върху хранително-вкусовата промишленост в България.

© 2022 Икономически университет – Варна

Цитиране: КУРШУМОВ, В., РАДЕВ, Р. (2022) Потребление, производство и безопасност на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия. *Известия. Списание на Икономически университет – Варна*, 66 (1), с. 23 – 41.

Въведение

През декември 2019 г. коронавирусат COVID-19 (SARS-CoV-2) беше открит за първи път в Ухан, Китай. Бързото разпространение на вируса предизвика пандемия с безпрецедентно глобално въздействие, засягаща повече от 200 държави и региона, което затрудни икономическото развитие на страните (Indah et al. 2021; Trmčić et al. 2021). COVID-19 принадлежи към голяма група от семейство коронавируси, които причиняват тежки респираторни заболявания. Разпространението на пандемията, заедно с човешкото здраве, засегна и хранително-вкусовата промишленост (ХВП). В проучване е установено, че повечето хора не са запознати със SARS-CoV-2, но са загрижени за предаването му чрез храните (Jyoti, Bhattacharya 2021).

Характерно за ХВП на България е, че след присъединяването на страната към ЕС, тя се развива ускорено и заема изключително важна част от преработващата промишленост, като факторите за това развитие са свързани предимно с нарастването на покупателната способност на населението и увеличеното потребление на основни хранителни продукти (Владимиров 2016).

В настоящата пандемична криза ХВП на България е изправена пред различни предизвикателства, като въпросът, свързан с хранителните ресурси и темпът на производство и потребление, отново придобива актуалност. Пандемията е насочила вниманието на обществеността към преосмисляне на значението на националното производство, за да се осигури устойчив и постоянен достъп на населението до храна – в достатъчни количества, с необходимите качествени характеристики и видово разнообразие (Ruscheva 2020).

В допълнение към разработването и прилагането на ефективен отговор на общественото здраве за смекчаване на разпространението на COVID-19 един от основните фокуси за засегнатите страни е поддържането на стабилно снабдяване с висококачествена и безопасна храна за потребителите въпреки социалните и икономически смущения, причинени от пандемията (Trmčić et al. 2021).

Недостатъчното изучаване на потреблението, производството и безопасността на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия провокира авторския колектив за провеждане на научно изследване. В тази връзка дефинираната научна цел на настоящата статия обхваща проучване и анализ на потреблението, производството и безопасността на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия с оглед извеждане на основни закономерности, тенденции и перспективи за смекчаване на пандемичните последици.

Методология и данни

За целите на изследването са използвани дескриптивно-аналитичен метод, системен и аналитичен подход, проучване на трудове на автори, европейски и национални нормативни документи, сравнителен анализ и др.

По отношение на потреблението на храни и напитки, в т.ч. потребителски разходи за домакинствата, динамика на закупените количества продукти, динамика на цени и покупателна способност, е анализиран периодът 2016 г. – 2020 г., като показателна за извеждане на основни тенденции, свързани с Covid пандемията, е приета 2020 г. С цел унифициране на информацията (на база годишни данни¹) и ограничаване въздействието на други фактори като нарастваща инфлация, отслабване на противоепидемичните мерки, поява на ваксини и др. анализът на потреблението не включва 2021 г.

1. Потребление на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия

Настъпването на Covid пандемията промени изцяло живота на населението в икономически и социален аспект. Промени се наблюдават както по отношение на обществените прояви и общуването, така също и спрямо потребителските навици. Задълбочаващата се здравна и обществена криза поставя пред потребителите редица предизвикателства, свързани с разпределението на доходите и безопасно потребление от гледна точка на спазване на противоепидемични мерки, в т.ч. и мерки, отнасящи се до безопасната консумация на храни и напитки. В таблица 1 е представена информация за потребителския общ разход средно на 1 лице от населението, както и разходите за храни и безалкохолни напитки и тези за алкохолни напитки и тютюневи изделия за периода 2016 г. – 2020 г. С цел изследване на закономерности, свързани с потреблението в условията на Covid пандемията, в таблицата е представено и процентното изменение за всяка от изследваните години спрямо предходния период, а като най-значима е приета 2020 г., която протича изцяло под влиянието на пандемията.

Таблица 1

Потребителски разходи на 1 лице за периода 2016-2020 г.

Потребителски разходи	Години								
	2016	2017	% ²	2018	%	2019	%	2020	%
Общ потребителски разход	3926 (82,6%) ³	4280 (82,0%)	9,02	4692 (81,3%)	9,63	5066 (81,5%)	7,97	5054 (81,3%)	-0,24
Храна и безалк. напитки	1464 (30,8%)	1573 (30,1%)	7,45	1714 (29,7%)	8,96	1833 (29,5%)	6,94	1872 (30,1%)	2,13
Алкохолни напитки и тютюневи изделия	206 (4,3%)	219 (4,2%)	6,31	236 (4,1%)	7,76	261 (4,2%)	10,59	265 (4,3%)	1,53

Източник: НСИ (<https://www.nsi.bg>).

Съгласно Класификацията на индивидуалното потребление по цели (СОICOP) потребителски са разходите за храна и безалкохолни напитки; алкохолни напитки и тютюневи изделия; облекло и обувки; жилища, води, електроенергия и горива; жилищно обзавеждане и поддържане на дома; здравеопазване; транспорт; съобщения; свободно време, културен отдих и образование, както и разходи за разнообразни стоки и услуги. От данните, представени в таблицата, става ясно, че през периода 2016 г. – 2020 г. общият потребителски разход на 1 лице расте с приблизително еднакъв темп с изключение на 2020 г., когато се наблюдава намаление спрямо предходния период с 0,24%. По отношение на разходите за храни и напитки се наблюдава увеличение дори и през 2020 г., но с доста по-малък темп спрямо предходните години. В структурно отношение данните показват, че потребителските разходи на 1 лице представляват сравнително еднакъв дял от общите разходи. Всичко това води до извода, че през 2020 г. населението свива цялостното си потребление, но отделя еднаква част за храни и напитки, преразпределяйки разходите си по видове потребителски разходи.

За целите на изследването е проучено количеството на закупени храни и напитки средно на домакинство през периода. Представените данни са за някои основни храни и напитки (табл. 2).

Таблица 2

Закупени количества основни храни и напитки средно на домакинство

Основни храни и напитки	2016		2017		2018		2019		2020	
	Количество	Изменение	Количество	Изменение	Количество	Изменение	Количество	Изменение	Количество	Изменение
Ориз (кг)	14,0	13,8	-1,43%	13,5	-2,17%	13,0	-3,70%	13,3	2,31%	
Брашно (кг)	22,3	21,7	-2,69%	22,9	5,53%	21,1	-7,86%	23,6	11,85%	
Хляб бял (кг)	115,7	114,5	-1,04%	110,3	-3,67%	105,9	-3,99%	102,4	-3,31%	
Фасул зрял (кг)	7,7	7,8	1,30%	7,3	-6,41%	7,4	1,37%	7,7	4,05%	
Леща (кг)	4,5	4,8	6,67%	4,6	-4,17%	4,5	-2,17%	5,0	11,11%	
Картофи (кг)	50,7	51,4	1,38%	50,5	-1,75%	50,5	0,00%	51,9	2,77%	
Яйца (бр.)	253,7	256,0	0,91%	255,0	-0,39%	261,0	2,35%	278,0	6,51%	
Олио (л)	30,8	31,9	3,57%	30,8	-3,45%	30,1	-2,27%	30,7	1,99%	
Домати (кг)	42,9	40,1	-6,53%	42,3	5,49%	42,5	0,47%	42,2	-0,71%	
Краставици (кг)	22,3	22,0	-1,35%	22,1	0,45%	23,1	4,52%	23,5	1,73%	
Свинско (кг)	21,3	21,1	-0,94%	23,0	9,00%	22,2	-3,48%	23,4	5,41%	
Кайма – смес (кг)	15,7	16,2	3,18%	15,5	-4,32%	16,0	3,23%	16,4	2,50%	
Колбаси малотрайни (кг)	16,3	16,7	2,45%	15,9	-4,79%	15,7	-1,26%	14,9	-5,10%	
Риба прясна и замразена (кг)	10,1	9,6	-4,95%	9,9	3,13%	9,6	-3,03%	9,9	3,13%	
Месни консерви (кг)	0,7	0,8	14,29%	0,8	0,00%	0,7	-12,50%	0,9	28,57%	
Рибни консерви (кг)	0,7	0,7	0,00%	0,7	0,00%	0,7	0,00%	0,7	0,00%	
Зеленчукови консерви (кг)	6,2	6,9	11,29%	7,3	5,80%	7,7	5,48%	8,0	3,90%	
Мляко прясно (л)	41,8	41,1	-1,67%	36,8	-10,46%	38,8	5,43%	40,4	4,12%	
Мляко кисело (кг)	54,9	55,1	0,36%	55,9	1,45%	55,4	-0,89%	56,3	1,62%	
Сирене бяло (кг)	25,9	24,6	-5,02%	24,4	-0,81%	24,2	-0,82%	24,1	-0,41%	
Кашкавал (кг)	9,0	9,0	0,00%	9,2	2,22%	9,4	2,17%	9,7	3,19%	
Маргарин (кг)	2,5	2,3	-8,00%	2,0	-13,04%	1,8	-10,00%	1,6	-11,11%	

Други растителни масла (л)	1,2	1,1	-8,33%	1,0	-9,09%	1,2	20,00%	1,1	-8,33%
Млечни масла (кг)	2,3	2,2	-4,35%	2,2	0,00%	2,3	4,55%	2,7	17,39%
Макаронени изделия (кг)	8,3	8,5	2,41%	8,2	-3,53%	8,5	3,66%	9,3	9,41%
Цитруси, банани (кг)	30,8	30,4	-1,30%	32,9	8,22%	31,7	-3,65%	35,3	11,36%
Ябълки (кг)	24,1	23,4	-2,90%	21,5	-8,12%	23,6	9,77%	23,2	-1,69%
Ядки (кг)	1,9	2,3	21,05%	2,2	-4,35%	2,2	0,00%	2,4	9,09%
Мед (кг)	1,9	1,9	0,00%	1,9	0,00%	1,9	0,00%	2,1	10,53%
Сокове, сиропи, нектари (кг)	11,1	11,2	0,90%	11,0	-1,79%	11,2	1,82%	11,7	4,46%
Газирани напитки (л)	64,5	67,4	4,50%	69,0	2,37%	67,9	-1,59%	61,1	-10,01%
Бира (л)	62,2	66,3	6,59%	52,7	-20,51%	54,4	3,23%	52,0	-4,41%
Вина гроздови (л)	4,7	5,3	12,77%	5,1	-3,77%	5,1	0,00%	5,4	5,88%
Концентрати (л)	1,5	1,5	0,00%	1,5	0,00%	1,5	0,00%	1,6	6,67%
Ракии (л)	1,6	1,6	0,00%	1,5	-6,25%	1,8	20,00%	2,1	16,67%

Източник: НСИ (<https://www.nsi.bg>).

Въз основа на данните е изчислен среден процент на изменение за периода по видове храни и напитки, на базата на което става ясно, че през 2020 г. с най-значително отклонение са: месни консерви с отклонение + 21 процентни пункта, следвани от млечни масла (+ 13 процентни пункта); брашно (+ 10 процентни пункта); ракии (+ 9 процентни пункта); леща, мед, цитруси, банани (+ 8 процентни пункта); макаронени изделия (+ 6 процентни пункта); концентрати и прясно мляко (+ 5 процентни пункта) и яйца и зрял фасул (+ 4 процентни пункта). През 2020 г. по-значително отклонение от средното за периода в посока намаление се наблюдава при газираните напитки (- 9 процентни пункта); други растителни масла (- 7 процентни пункта) и малотрайни колбаси (- 3 процентни пункта).

Като допълнение към представената по-горе информация в таблица 3 са посочени цените за изследвания период на храните и напитките, за които е установено по-сериозно изменение в потреблението през 2020 г.

Таблица 3

Средни цени на храни и напитки за периода 2016 г. – 2020 г. (в лева)

Основни храни и напитки	2016	2017		2018		2019		2020	
	Средна цена	Средна цена	Изменение	Средна цена	Изменение	Средна цена	Изменение	Средна цена	Изменение
Месни консерви (кг)	7,2	7,1	-1,40%	7,2	1,56%	7,4	3,77%	7,9	6,59%
Млечни масла (кг)	11,8	14,4	21,59%	17,2	19,71%	16,8	-2,39%	15,1	-10,0%
Брашно (кг)	1,0	1,0	0,99%	1,0	0,98%	1,1	7,77%	1,2	4,50%
Ракии (л)	9,6	10,1	5,34%	10,2	1,69%	10,4	1,86%	10,4	-0,67%
Газирани напитки (л)	0,8	0,8	2,60%	0,8	5,06%	0,9	4,82%	0,9	4,60%
Леща (кг)	3,1	3,3	8,50%	3,3	0,30%	3,2	-3,60%	3,2	0,00%
Мед (кг)	8,9	9,0	0,67%	9,3	3,90%	9,4	0,64%	9,9	5,54%
Цитруси, банани (кг)	2,0	2,1	4,43%	2,1	-1,42%	2,2	3,35%	2,3	6,94%
Други раст. масла (л)	10,1	11,4	13,62%	12,1	6,04%	12,1	-0,58%	12,0	-0,75%
Макаронени изд. (кг)	2,6	2,6	2,75%	2,7	2,67%	2,8	4,09%	2,9	2,50%
Концентрати (л)	15,7	15,9	1,46%	17,1	7,47%	16,8	-2,10%	18,8	11,93%
Мляко прясно (л)	1,4	1,5	2,82%	1,5	4,11%	1,6	4,61%	1,6	0,00%
Яйца (бр.)	0,2	0,2	14,29%	0,3	4,17%	0,2	-4,00%	0,2	0,00%
Фасул зрял (кг)	3,8	3,9	3,46%	3,9	0,00%	3,9	0,77%	4,2	6,38%
Колбаси малотр. (кг)	5,7	5,9	3,67%	6,0	1,35%	6,4	5,82%	7,1	11,16%

Източник: НСИ (<https://www.nsi.bg>).

В съответствие с анализа при количествата на закупените храни и напитки е изследвано изменението на цените спрямо средния темп на изменение за периода. Резултатите показват, че при част от стоките (месни консерви, мед, цитруси, банани, концентрати, зрял фасул и малотрайни колбаси) цените през 2020 г. се

отклоняват в посока нарастване – от 2,85 до 7,24 процентни пункта спрямо средния темп за периода. При брашното, газираните напитки, лещата и макаронените изделия също се наблюдава ръст, но около средния за периода. При третата група от храни и напитки се наблюдава спад на цените спрямо средната за периода стойност с от 2,7 до 17,24 процентни пункта. Сред тях са млечните масла, ракиите, другите растителни масла, прясното мляко и яйцата, като най-осезаемо е отклонението при млечните масла.

По данни на НСИ в таблица 4 е представена и покупателната способност с паричния доход средно на лице за някои от изследваните храни – млечни масла, яйца, зрял фасул, прясно мляко и малотрайни колбаси.

Таблица 4
Покупателна способност средно на 1 лице за периода 2016 г. – 2020 г.

	2016		2017		2018		2019		2020	
	Количество	Изменение	Количество	Изменение	Количество	Изменение	Количество	Изменение	Количество	Изменение
Фасул зрял (кг)	1358	4,63%	1421	5,28%	1527	7,49%	1666	9,10%	1663	-0,18%
Мляко прясно (л)	3595	5,28%	3785	5,28%	3882	2,57%	4106	5,76%	4138	0,78%
Малотрайни колбаси (кг)	892	4,41%	932	4,41%	988	6,06%	1027	3,91%	983	-4,28%
Яйца (бр.)	24310	-5,28%	23025	-5,28%	23760	3,19%	27204	14,49%	28963	6,47%
Млечни масла (кг)	432	-10,98%	385	-10,98%	346	-10,20%	389	12,57%	460	18,25%

Източник: НСИ (<https://www.nsi.bg>).

Покупателната способност представя количеството от един вид стока, което може да се купи с дохода средно на лице от домакинството, ако с целия доход се закупува само тази стока. В унисон с изменението на цените покупателната способност на населението спрямо зрелия фасул и малотрайните колбаси намалява, а за останалите продукти тя се увеличава, като най-значимо е нарастването спрямо млечните масла.

Въз основа на разгледаната и анализирана информация за потребителските разходи количеството на закупените основни храни и напитки, техните цени и покупателната способност, може да се достигне до извода, че Covid пандемията оказва влияние върху потребителските навици в различни направления. На първо място, населението преразпределя разходите си, като отделя повече за консер-

вирани храни, млечни масла, брашно и др. През 2020 г. не е установена пряка зависимост между цената и потреблението на основните хранителни продукти с изключение на консумацията на млечни масла. Един от факторите, обуславящи установените тенденции, се дължи най-вече на връзката между ХВП и туристическия сектор и по-конкретно наложените през 2020 г. рестрикции, свързани с работата на заведенията за хранене. Това, в комбинация с други мерки, насочени към дистанционна работа на населението и затваряне на някои микро- и малки предприятия, наложи увеличаване на количествата закупени храни, които са подходящи за домашна консумация. Наред с това следва да се отчете като фактор и намаленото доверие на хората към заведенията за хранене, доставящи храна по домовете, за сметка на храната, приготвена в домашни условия.

2. Някои аспекти на производството на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия

Като член на ЕС България следва единната европейска политика на строги хигиенни правила, за чието спазване се упражнява официален контрол. Прилагането им е задължително и е от особено значение за всички предприятия за производство на храни и напитки, независимо от техния размер, правна форма и т.н. Контролът на хигиената при стопанските субекти, занимаващи се с производство на храни, трябва да бъде насочен към предотвратяване на замърсяването на храните с патогени и/или с вируса COVID-19 (Европейска комисия 2020). В тази връзка от значение е и политиката на предприятията по отношение на развитието на човешките ресурси и в частност провеждане на периодични обучения на служителите с цел осигуряване на необходимата професионална хигиена и предотвратяване на разпространението на Covid-19 в производствената среда (Минков 2021).

Сред добрите хигиенни практики, изисквани на всички етапи от производството на храни и напитки, от особено значение са тези, свързани с почистването, дезинфекцията на обекти и оборудване, избягването на кръстосаното замърсяване на различните категории храни и между храните на различните етапи на процеса, спазването на лична хигиена, носенето на ръкавици и маски, специални хигиенни дрехи и обувки и т.н.; препоръчително е въвеждането на работа на смени с цел да се сведе до минимум броят на персонала и при възможност – работа от дома. Като допълнение, предприятията са принудени да ограничат преките контакти с доставчици, дистрибутори и други контрагенти (Европейска комисия 2020). Тези и други мерки са възприети и се прилагат в различна степен от държавите членки. Така например сред основните препоръки към хранително-вкусовите компании

в Белгия, освен личната хигиена и дезинфекцията, са спазването на дистанция от 1,5 м. между работните станции, въвеждането на телеконференции за срещи между служителите, ограничаването на контактите с посетители и др. (FASFC 2021). В Чехия производителите на храни и напитки са разработили планове за извънредни ситуации и доставки с цел да не се прекъсва производственият процес и да не се нарушава качеството на продукцията (Ministry of Agriculture, Czech Republic 2020).

По препоръка на Европейската комисия от голямо значение за стопанските субекти са превантивните мерки при производството и внедряването на т. нар. собствен контрол, състоящ се във вътрешни проверки на произвежданите храни и напитки и тестване на производствените процеси. На следващо ниво са инспекциите от органите за безопасност на храните.

В резултат на пандемията някои държави членки изпитват затруднения с контролните функции в областта на храните. Тези трудности най-често засягат необходимостта от извършване на действия по официален контрол с изискване за физическо присъствие на служителите по контрола; затруднения при издаването на сертификати и удостоверения, необходими при транспортирането на някои стоки (живи животни и зародишни продукти) и др. В това отношение Комисията приема регламент (Регламент за изпълнение 2020/466, 2020), с който се определят временни мерки за ограничаване на широко разпространените рискове за здравето на хората, за да се предложат решения за преодоляване на сривовете във функционирането на системите за контрол по време на Covid кризата.

3. Фактори, влияещи върху потреблението и производството на храни и напитки по време на Covid пандемията

Както всеки сектор на националната икономика, ХВП бива повлияна от множество и различни фактори, свързани с особеностите на пандемичната обстановка, които имат отражение върху нейното състояние и развитие.

Факторите могат да се обособят условно в две групи – съответно с пряко влияние върху производството на продукцията и такива с пряко влияние върху потреблението.

В доклада на Европейският институт за иновации и технологии (EIT-Food) със заглавие „Въздействие на Covid-19 върху агрохранителния сектор в Централна и Източна Европа“ (EIT-FOOD 2020) е изведена ролята на фактори като „доверие на потребителите и бизнеса“, „ограничителни мерки“, „политическа подкрепа“ и др., като фокусът се насочва към различни сценарии за тяхното проявление в условията на криза. Някои от факторите имат двустранно значение, т.е. влияят

както върху потреблението, така и върху производството. Като един от най-значимите фактори с влияние върху потреблението можем да отчетем „ограничителни мерки към туристически и търговски предприятия“. В основата му стоят наложените рестрикции по отношение на работата на предприятията в условията на пандемия. Най-осезаеми бяха наложените мерки през пролетта на 2020 г., когато за около 3 месеца се наблюдаваше строго затваряне на фирми, включително ресторанти, молове и хотели. Това наложи спиране на дейността на предприятия, търгуващи с подобни стоки. В този контекст може да бъде определено и влиянието на фактор „връзка с други сектори на икономиката“. Потреблението на храни и напитки е в пряка връзка със сектори като селско, рибно стопанство; търговия; транспорт; хотелиерство и ресторантьорство и др., ето защо негативното влияние на пандемичната обстановка върху свързаните сектори оказва неминуемо влияние и върху потреблението на храни и напитки, силата на което зависи пряко от степента на свързаност и взаимозависимост. В допълнение може да се подчертае, че по отношение на производството влиянието на фактора се свързва предимно с появата на бариери пред доставчиците на суровини и материали за нуждите на ХВП, а по отношение на потреблението факторът се проявява като следствие от намалената ефективност на дистрибутори, търговски обекти и обекти за консумация. Сред другите основни фактори със значение върху потреблението в Covid обстановка могат да се отличат „доверие на потребителите към производители и търговци“ и „подкрепа от държавата за справяне със ситуацията“. Доверието на потребителите се свързва най-вече с породените притеснения относно запазването на здравето при закупуване и потребление на различни хранителни продукти. Това засяга предимно стоките с по-висока добавена стойност, чието потребление намалява предвид променените потребителски навици (EIT-FOOD 2020). Достъпът до финансиране и подкрепа от държавата е фактор с пряко значение за производствените предприятия. Тук можем да отличим финансирането за справяне с последиците от пандемията като мярка за задържане на служителите; осигуряването на безопасни условия на труд; внедряването на иновации за поддържане на високо качество на продуктите и съответствие със завишените стандарти и др. От своя страна държавата предприема и мерки към стимулиране на потреблението и връщане на потребителите към техните стари навици по отношение на консумацията на храни и напитки. В тази посока от особено значение е осигуряването на безвъзмездно финансиране на засегнатите стопански субекти по линия на Европейски и национални програми, по-важни от които, са:

- Финансиране на туристически предприятия чрез процедура „Подкрепа на предприятия, регистрирани по Закона за туризма като туроператор или туристически агент, за преодоляване на икономическите последиствия от пандемията

COVID-19“, по която са отпуснати 10 млн. лв. на 720 предприятия от туристическия сектор с максимален размер за индивидуален проект от 391 166 лв. (Министерство на туризма 2020).

- Подкрепата по мярка 21 „Извънредно временно подпомагане за земеделските стопани и МСП, които са особено засегнати от кризата, предизвикана от COVID-19“ в рамките на Програмата за развитие на селските райони 2014 г. – 2020 г. е насочена към предоставяне на финансова помощ на земеделски стопани, занимаващи се със селскостопанска продукция и МСП, които преработват селскостопански продукти. В мярката са включени 3 подмерки, насочени съответно към земеделски стопани, МСП и организации на производители с общ бюджет малко над 120 млн. лв.

- В рамките на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ са обособени няколко процедури, свързани със запазване на заетостта в различни сектори, вкл. и субекти, опериращи в сферата на храните и напитките. Такива са мерките за запазване на заетостта в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“, „Транспорт“ и „Туризъм“; мерки „Запази ме“; „Запази ме +“ и др., изпълнявани чрез Агенцията по заетостта.

Освен това Европейската комисия одобри с нотификация мярката по чл.112 от ЗДБРБ за подпомагане на туристическия сектор в България с бюджет до 30 млн. лв. (Министерство на туризма 2021).

4. Безопасност на храни и напитки в България в условията на Covid пандемия

Отговорността за безопасността на храните и напитки е споделена от всички участващи в агрохранителната верига от фермата до потребителите. Прилаганата правителствена политика играе решаваща роля за обезпечаване на безопасността на храните и напитките чрез регулиране на дейностите и контрол на пазара. Ролята на правоприлагащите органи е свързана със засилването на контрола върху безопасността на храните и напитките на национално ниво, насърчаването на добрите производствени и хигиенни практики (Стефанова 2020).

Безопасността на стоките е в основата на качеството на живот на потребителите в съвременните динамични условия на развиваща се среда. Защитата на здравето на потребителите на храни и напитки е основен приоритет на общественото здраве и икономиката в България и ЕС. Целта на политиката на ЕС (вкл. България) в областта на безопасността на храните е да се гарантира, че гражданите на Съюза консумират безопасна и питателна храна. Защитата срещу рискове от придобиване на стоки, които могат да застрашат живота и здравето на потре-

бителите, включва изисквания за общата безопасност на стоката (Пашова 2015; Pashova 2021).

Според Закона за защита на потребителите (Закон за защита на потребителите 2021) безопасна стока (вкл. храни и напитки) е всяка стока, която при нормални и разумно предвидими условия за употреба, включително продължителността на нейното използване, привездането ѝ в експлоатация и поддръжката ѝ, не представлява риск за живота и здравето на потребителите или той е минимален и съвместим с употребата на стоката и е смятан като приемлив за осигуряване високо ниво на защита на потребителите, като се вземат предвид характеристиките на стоката, включително нейния състав, опаковка, поддръжка, както и други указания, дадени от производителя.

Европейският орган по безопасност на храните на ЕС следи отблизо ситуацията по отношение на COVID-19. Към момента не са установени доказателства, че храната е източник на предаване на вируса.

Европейският център за превенция и контрол на заболяванията твърди, че първоначалният вероятен източник на инфекция в Китай са животните. Към момента вирусът се разпространява от човек на човек чрез дихателни капчици при кихане, кашляне или издишване. Учени от цял свят наблюдават разпространението на вируса и не е установено да се предава чрез храна. Не са установени доказателства, че храни и напитки, внесени в ЕС (вкл. и в България) в съответствие с приложимите разпоредби за общественото здраве, представляват риск за здравето на потребителите на ЕС във връзка с COVID-19.

Световната здравна организация издаде предпазни препоръки по отношение на безопасността на храните, включващи спазване на добри хигиенни практики по време на работа с храни и приготвяне на храни – миене на ръцете, стотвяне на месо до пълна готовност, избягване на потенциално кръстосано замърсяване между топлинно обработени и сурови храни.

Британската асоциация на диетолозите препоръчва свеждане до минимум на пазаруването чрез планиране на покупките на храна, планиране на храненето и оптимално съхранение. Необходимо е спазването на добра хигиенна практика при подготовката, готвенето и съхранението на храни в домашни условия.

Немският институт за оценка на риска не е установил случаи, които да доказват, че има заразени с коронавирус чрез консумация на замърсена храна (вкл. замразена храна) и напитки. Предаването чрез повърхности, които наскоро са били заразени с вируса, е възможно за кратък период след замърсяването поради относително ниската стабилност на коронавируса в околната среда. Немският институт за оценка на риска препоръчва спазване на всекидневни хигиенни правила като редовно миене на ръцете и при приготвянето на храна. Предвид

чувствителността на вирусите към топлина рискът от инфекция може да бъде допълнително намален чрез достатъчна топлинна обработка и загряване на храните (Дулева 2020).

До момента не са установени данни, че инфекцията се предава чрез замърсени опаковки, изложени на различни условия и температури в околната среда. Независимо от това, за да се отстранят опасенията, че попаднал върху кожата вирус би могъл премине в дихателната система, следва боравещите с опаковките лица, включително потребителите, да спазват указанията на здравните органи относно добрите хигиенни практики, в това число за редовно и старателно измиване на ръцете.

Според агенциите за безопасност на храните в държавите членки вероятността да се заразите с COVID-19 при боравене с храни е много малка. Освен това Европейският орган за безопасност на храните посочи, че към настоящия момент няма данни, че храните и напитките са вероятен източник на предаване на вируса COVID-19 (Европейска комисия 2020).

След извършване на проучването е установено, че действащото българско и съюзно законодателство спомага за безопасността на храните и напитките в България в условията на Covid пандемия. Освен това изследванията на различни изследователи и международни организации твърдят, че не са установени доказателства, че храните и напитките са източник на предаване на вируса Covid-19.

Обобщение

Получените резултати доказват, че пандемията от Covid-19 оказва обхватно негативно въздействие върху ХВП, като засяга пряко производителите на храни и напитки и свързаните с тях предприятия от други сектори на икономиката и в същото време променя потребителските навици на населението. В хода на проучването е установено следното: първо, потреблението на храни и напитки е повлияно от пандемичната обстановка, като населението преразпределя своите разходи към някои специфични храни за сметка на други. Нараства количеството на закупените продукти, подходящи за домашно приготвяне и консумация на храна. Сред основните фактори с проявление при потреблението е доверието на потребителите към производителите и търговците на храни и напитки. Второ, производството в сектора също е засегнато в голяма степен, но затрудненията са свързани по-скоро с необходимостта от бърза адаптация на персонала към новите условия на труд в пандемична обстановка. За кратко време се създават редица ограничения и противоепидемични мерки, с които предприятията са длъжни да се съобразят и да внедрят в своята стопанска дейност. От особено значение са

факторите, свързани с държавната подкрепа за преодоляване на кризата. Трето, безопасността на храните и напитките в условията на Covid пандемия става изключително актуална тема и е от съществено значение за здравето на населението. В България и целия Европейски съюз се въвеждат и прилагат стриктни мерки и процедури за контрол на стоките и осигуряване на необходимото качество. Проучванията на различни изследователи и международни организации твърдят, че не са установени доказателства, че храните и напитките са източник на предаване на вируса Covid-19.

Сред перспективите пред производството на храни и напитки в България по време и след пандемията са 1) постигане на необходимата устойчивост по отношение на държавно финансиране за справяне с последиците от пандемията като мерки за задържане на служителите; осигуряване на безопасни условия на труд; внедряване на иновации за поддържане на високо качество на продуктите и съответствие със завишените стандарти и др.; 2) създаване, интегриране и развитие на междусекторни политики в икономиката, които имат изразени силни взаимовръзки и влияния, причинени вследствие на Covid пандемията – доставки на суровини за ХВП; ХВП – хотелиерство и ресторантьорство, нощни заведения и заведения за бързо хранене; ХВП – търговия; ХВП – транспорт и др.; 3) информационна кампания за ползите от ваксинирането на работещите в хранително-вкусовата промишленост при спазване на правото им на избор, което ще даде възможност за нормализиране и непрекъснатост на процеса на производство на храни и напитки, а това ще предпази държавата от недостиг на основни продукти. Повишаването на ваксинационния процес би довело до намаляване на ограничаването на мерките към производствените предприятия при ново усложняване на пандемичната обстановка; 4) преосмисляне на действащите стратегии за развитие на отделните предприятия и оценяване на възможностите за реструктуриране на бизнеса като възможност за преодоляване на кризи (Павлов 2021); 5) провеждане на мащабна информационна кампания към потребителите с цел тяхното информиране за рисковете от предаване на зараза чрез хранителните продукти, опаковките и др.

Заклучение

При проведеното проучване е установено, че Covid пандемията оказва влияние върху потреблението и производството на храни и напитки в България. Потребителите преразпределят своите разходи към някои специфични храни и напитки. При производството затрудненията са свързани основно с необходимостта от бърза адаптация на персонала към новите условия на труд в пандемична об-

становка. В пандемичните условия не е установено, че Covid-19 представлява сериозен риск върху безопасността на храните и напитките, което е от съществено значение за потребителите. Получените резултати в изследването могат да бъдат полезни при бъдещи проучвания, свързани с ефектите на Covid пандемията върху ХВП в България.

Бележки

¹ Към януари 2022 г. са налични частични данни за потреблението на храни и напитки и техните цени през 2021 г.

² Процентното изменение показва как се променя съответната стойност спрямо предходния период.

³ Стойността в скоби представя съответния разход в структурно отношение като дял от всички разходи на 1 лице.

Използвана литература

1. Владимиров, Ж. (2016). Състояние и развитие на българската ХВП след 2006 г., Годишник на Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, т. 13, София: Св. Климент Охридски, с. 5 – 45.

Vladimirov, Zh. (2016). Sastoyanie i razvitie na balgarskata HVP sled 2006 g., Godishnik na Stopanskiya fakultet na SU „Sv. Kliment Ohridski“, t. 13, Sofia: Sv. Kliment Ohridski, s. 5 – 45.

2. Дулева, В. (2020). Хранене и безопасност на храните в период на пандемия с коронавирус (Covid-19). [Онлайн] Национален център по обществено здраве и анализи, достъпен на: <https://ncpha.government.bg/search/covid-19>. [Последен достъп: 16.01.2022].

Duleva, V. (2020). Hranene i bezopasnost na hranite v period na pandemiya s koronavirus (Covid-19). [Online] Natsionalen tsentar po obshtestveno zdrave i analizi. Available at: <https://ncpha.government.bg/search/covid-19>. [Accessed: 16.01.2022].

3. Европейска комисия (2020). Генерална дирекция, „Здравеопазване и безопасност на храните“, Управление на кризи в областта на храните, животните и растенията, Хигиена на храните. COVID-19 и безопасността на храните, Въпроси и отговори. Европейска комисия, Брюксел, БЕЛГИЯ, с. 3 – 13.

Evropeyska komisiya (2020). Generalna direktsiya, „Zdraveopazvane i bezopasnost na hranite“, Upravlenie na krizi v oblastta na hranite, zhivotnite i rasteniyata, Higiena na hranite. COVID-19 i bezopasnostta na hranite, Vaprosi i otgovori. Evropeyska komisiya, Bryuksel, BELGIYA, s. 3-13.

4. Закон за защита на потребителите (2021). В сила от 10.06.2006 г.
Zakon za zashtita na potrebitelite. (2021). V sila ot 10.06.2006 g.
5. Министерство на туризма, България (2020). Условия за кандидатстване и изпълнение за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020. Процедура на подбор на проекти BG16RFOP002-2.092.
Ministerstvo na turizma, Balgariya (2020). Usloviya za kandidatstvane i izpalnenie za predostavyane na bezvazmezдна finansova pomoshт po Operativna programa „Inovatsii i konkurentosposobnost“ 2014-2020. Protsedura na podbor na проекти BG16RFOP002-2.092.
6. Министерство на туризма, България (2021). Европейската комисия одобри мярката по чл. 112 за подпомагане на туристическия сектор с бюджет до 30 милиона лева. [Онлайн], достъпен на: <https://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/novini/evropeyskata-komisiya-odobri-myarkata-po-chl112-za-podpomagane-naturisticheskiya> [Последен достъп: 16.01.2022].
Ministerstvo na turizma, Balgariya (2021). Evropeyskata komisiya odobri myarkata po chl.112 za podpomagane na turisticheskiya sektor s byudzhет do 30 miliona leva. [Online]. Available at: <https://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/novini/evropeyskata-komisiya-odobri-myarkata-po-chl112-za-podpomagane-naturisticheskiya> [Accessed: 16.01.2022].
7. Минков, И. (2021). Мерки по отношение на персонала в условията на пандемия от COVID-19 в бизнес организациите в България Управление на човешките ресурси: Международна научно-практическа конференция, 24 септ. 2021, Варна: Наука и икономика, 2021, с. 108 – 113.
Minkov, I. (2021). Merki po otnoshenie na personala v usloviyata na pandemiya ot COVID-19 v biznes organizatsiite v Balgariya Upravlenie na choveshkite resursi. Mezhdunarodna nauchno-prakticheska konferentsiya, Varna, Nauka i ikonomika, s. 108 – 113.
8. Национален статистически институт (2021). Потребление на домакинствата. Годишни данни. [Онлайн]. Достъпен на: <https://www.nsi.bg/> [Последен достъп: 24.07.2021].
Natsionalen statisticheski institut (2021). Potreblenie na domakinstvata. Godishni dannii. [Online] Available at: <https://www.nsi.bg/> [Accessed: 24.07.2021].
9. Павлов, П. (2021). Преструктуриране и възможности за подобряване състоянието на предприятията. Известия. Списание на Икономически университет – Варна, 65 (3), с. 265 – 279.
Pavlov, P. (2021). Prestrukturirane i vazmozhnosti za podobryavane sastoyaniето na predpriyatiyata. Izvestiya. Spisanie na Ikonomicheski universitet – Varna, 65 (3), s.

265 – 279.

10. Пашова, С. (2015). Безопасност на храните в условията на динамично развиваща се икономика - гарантиране защитата на здравето и интересите на потребителите. Бизнес образование и пазарна динамика, Сборник с доклади от международна конференция под патронажа на проф. д-р Анелия Клисарова - Министър на образованието и науката. Варна : СТЕНО, с. 84 – 99.

Pashova, S. (2015). Bezopasnost na hranite v usloviyata na dinamichno razvivashata se ikonomika - garantirane zashtitata na zdraveto i interesite na potrebitelite. Biznes obrazovanie i pazarna dinamika, Sbornik s dokladi ot mezhdunarodna konferentsiya pod patronazha na prof. d-r Aneliya Klisarova - Ministar na obrazovaniето i naukata. Varna: STENO, s. 84 – 99.

11. Регламент за изпълнение (ЕС) 2020/466 (2020). Европейска комисия. Официален вестник на Европейски съюз. [Онлайн]. Достъпен на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0466&from=EN> [Последен достъп: 16.01.2022].

Reglament za izpalnenie (ES) 2020/466 (2020). Evropeyska komisiya, Ofitsialen vestnik na Evropeyskiya sayuz. [Online] Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0466&from=EN> [Accessed: 16.01.2022].

12. Стефанова, М. (2020). Промени в закона за храните. Правото и бизнесът в съвременното общество, Сборник с доклади от 3-та Национална научна конференция, с. 236 – 240.

Stefanova, M. (2020). Promeni v zakona za hranite. Pravoto i biznesat v savremennoto obshtestvo, Sbornik s dokladi ot 3-ta Natsionalna nauchna konferentsiya, s. 236-240.

13. EIT-FOOD (2020). Report. Food Foresight: Въздействие на COVID-19 върху сектора на храните в Централна и Източна Европа. Доклад за България.

EIT-FOOD (2020). Report. Food Foresight: Vazdeystvie na COVID-19 varhu sektora na hranite v Tsentralna i Iztochna Evropa. Doklad za Balgariya.

14. FASFC (Federal Agency for the Safety of the Food Chain) (2021). [Online] Available at: <https://www.favv-afsc.be/professionnels/publications/communications/coronavirus.asp#transformation> [Accessed: 16.01.2022].

15. Indah, A.B.R, Sahar, D.P., Afifudin, M.T., Ikasari, N. and Mulyadi (2021). A review: Agricultural production and food industry during Pandemic COVID-19. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science, 807, 022004, pp. 1 – 5.

16. Jyoti and Bhattacharya, B. (2021). Impact of COVID-19 in Food Industries and potential innovations in Food Packaging to combat the pandemic –A review. *Scientia Agropecuaria*, 12, (1), pp. 133 –140.

17. Ministry of Agriculture, Czech Republic (2020). Food Safety Information Center [Online] Available at: <https://www.bezpecnostpotravin.cz/ministr-toman-produkce-potravin-neni-ohrozena-firmy-maji-zpracovane-krizove-plany-a-zasoby-naplynulou-vyrobu.aspx> [Accessed: 16.01.2022].

18. Pashova, S. (2021). Contemporary Aspects of Goods` Safety. *Izvestia Journal of the Union of Scientists - Varna. Economic Sciences Series*, 10, (1), p. 80.

19. Ruscheva, D. (2020). Food production and national food security:situation, problems and prospects. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 18, Suppl. 1, pp 346 – 349.

20. Trmčić, A., Demmings, E., Kniel, K., Wiedmann, M. and Alcaine, S. (2021). Food Safety and Employee Health Implications of COVID-19: A Review. *Journal of Food Protection*, Vol. 84, No. 11, pp. 1973 –1989.

CONSUMPTION, PRODUCTION AND SAFETY OF FOOD AND BEVERAGES IN BULGARIA IN THE CONDITIONS OF COVID PANDEMIC

Vladi KURSHUMOV
Radoslav RADEV

Abstract

The scientific goal of the article covers research and analysis of consumption, production and safety of food and beverages in Bulgaria in the context of the Covid pandemic in order to derive basic trends and prospects for mitigating the pandemic effects. The study found that the Covid pandemic affects the consumption and production of food and beverages in Bulgaria. Consumers reallocate their costs to certain specific foods and beverages. Difficulties in production are mainly related to the need for rapid adaptation of staff to new working conditions in a pandemic environment. In pandemic conditions, Covid-19 was not found to pose a serious risk to food and beverage safety, which is essential for consumers. The results obtained in the study may be useful in future studies related to the effects of the Covid pandemic on the food industry in Bulgaria.

Key words: consumption, production, safety, Covid - 19, food and beverages.